

Karacaoğlan, Ahmedî, Necâtî, Fuzulî, Bâkî, Nedim ve Şeyh Gâlib gibi önemli isimlerin birer şiirine yer vermiş, Yunus Emre'nin Türkçenin gelişimindeki etkisi ve iki dönem arasındaki geçişte mühim bir yere sahip olmasından ötürü iki eserini incelemiştir. "Yenileşme Dönemi Şiirine Giriş" kısmındaysa Şinasi, Nâmık Kemal ve Tevfik Fikret'in şiirlerini incelemiştir. "XX. Yüzyıl Başlarında Türk Şiiri" başlıklı bölümdeyse şiirlerin, 1900'lü yılların başından 1940'a kadar özellikle edebî dönem ve ekoller çerçevesinde kategorize edildiği görülmektedir.

Aktaş, anlama ve yorumun okuyucu ile metin arasında gerçekleşen bir etkinlik olduğu görüşünü savunan bir bilim adamıdır. Eserinin önsözün-

de edebiyat tarihçiliği ve edebiyat biliminin birbirinden ayrılması gerektiğini savunan bir görüşü dillendiriyor. Edebî metni farklı disiplinlerin metodlarıyla incelemenin, *biraz tarihî bilgi vermenin, metnin çağrışımlarından yola çıkarak başka alanlardaki bilgileri sergilemenin şiir çözümlemesi olmayacağını* sezdirmek istiyor yazar. Bir anlamda edebiyat tarihçiliğini metin incelemelerinin merkezine alan anlayışı da tenkit ediyor. Farklı disiplinlere mensup kişilerin kendi bakış açılarıyla, mensup oldukları disiplinlerin imkânlarıyla edebî metne yaklaşımlarına karşı değil yazar. Ancak işi edebî metinleri çözümlemek olan kişilerin farklı davranması gerektiği görüşündedir: *"İşî edebî metinleri çözümleme ve değerlendirme olan kişilerin, edebiyat tarihinde söylenmiş olanları tekrar etmesi pek doğru değil sanıyorum. Dilbilim çevresinde ortaya çıkan yeni çalışma alanlarından da yararlanarak bir sistem dâhilinde metinleri çözümleyip değerlendirme edebiyat fakültelerinde görevli öğretim üyelerinin işi olmalıdır."* (s. 10). Aktaş, kitabın hazırlanmasının gerisinde böyle bir endişenin yattığını da söylüyor.

Prof. Dr. Şerif Aktaş'ın bu eseri, hem edebiyat tahsil eden öğrenciler, hem de edebiyat bilimiyle uğraşanlar için önemli bir el kitabı, örnek bir metin olma özelliğine sahiptir.

Burcu Aslan

Edebiyatın Toplumla Olan İlişkisi: Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*

Edebiyat ve toplum ilişkisi bilimsel açıdan Mme de Stael ve Hippolyte Adolphe Taine'nin eserlerinde ele

alınmış; dil, kültür, hayat, yazar, eser ve okuyucu inceleme konusu edilmiştir. Özellikle 1940'lardan sonra bu tür

* Prof. Dr. Kemal Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, 278 s.

incelemelerin başladığını görmekteyiz. Bu, edebiyat biliminin ve sosyolojinin bir alt dalı olarak gelişme göstermiş ve buna edebiyat sosyolojisi denilmiştir. Toplumların biçimlendirilmesinde ise edebiyatın gücünden hep faydalanılmıştır.

Timaş Yayınları'ndan Eylül 2009'da çıkan *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum* adlı Kemal Karpat'ın eseri bu konuda hazırlanmış önemli bir çalışmadır. Özellikle Osmanlı'nın son döneminden günümüze kadar toplumsal değişim ve bu süreçte Türk edebiyatının rolü ele alınmıştır. Eserde, toplumun sorunlarıyla ilgilenmenin herhangi bir ideolojinin tekelinde olmadığı da vurgulanıyor.

"Edebiyat ve Toplumun Keşfi" başlığıyla yazılan önsöz, "Edebiyat Eğitimi ve İnsan", "Roman ve Sosyal Sınıf", "Roman, Sanat, Kimlik ve Toplum", "Edebiyat Rüyasından Sosyal Gerçeklere", "Tekrar Orta Sınıf, Millet ve Roman İlişkilerine Dair", "Edebiyat Memleketi Keşfediyor", "Bir Sosyal Olay Olarak Anadolu Orta Sınıfı" alt başlıklarını içermektedir. Geniş yer tutan önsözden sonra 1959'dan itibaren yurt dışında yayımlanmış olan "Çağdaş Türk Edebiyatı", "Türk Sosyal Edebiyatı'nın Gelişimi", "Sosyal Ortam ve Edebiyat: Ömer Seyfettin'in (1884-1920) Edebî Eserlerinde Jön Türk Döneminin (1908-1918) Yansıması", "Ahmet Midhat, Çehov ve Orta Sınıf Edebiyatı", "Ulus Arayışı İçinde Bir Dil: Ulus-Devlet'te Türkçe" adlı konferans ve makaleler yer almaktadır. Kitabın sonunda "indeks" kısmı da bulunmaktadır.

287 sayfalık kitabın 52 sayfasını oluşturan önsözde yazar bir anlamda otobiyografisini de yazmıştır. Önsözün ilk alt başlığı "Edebiyat Eğitimi ve İnsan"dır. Burada Kemal Karpat eserdeki edebî yazıların nasıl

oluşturulduğu hakkında bilgi verir. Türk edebiyatının sosyal konuları nasıl gördüğünü ve nasıl ele aldığını anlatacak bir tebliğden bu eserin doğduğunu belirtmektedir. Ancak o dönemde edebiyatın sosyal konularla ilişkilendirilmesi hem Türkiye'de hem de Harvard Üniversitesi'nde tepkiyle karşılaşır. Yukarıda edebiyat ve toplum ilişkisinin 1940'lardan sonra bilimsel olarak incelenmeye başlandığını belirtmiştik. Bu eserdeki konferans ve yazılar da o dönem ve sonrasını kapsamaktadır.

Kemal Karpat doğduğu yer olan Dobruca'da edebiyat eğitimini nasıl aldığını ve bu eğitimin sosyal konuları, sosyal değişimleri anlamakta ne kadar önemli bir yer tuttuğunu vurgular.

"Roman ve Sosyal Sınıf" başlığı altında ise sanayileşme ve pazar ekonomisinin Batı'da bir orta sınıf oluşturduğunu belirtir. Aynı durumun 19. yüzyıldan itibaren büyük değişimlere sahne olan ülkemiz için de geçerli olduğu görülmektedir. Bu bölümde ülkemizde orta sınıfın doğmasına neden olan şartlar ve bu şartların edebiyata yansımaları üzerinde durulur.

"Roman, Sanat, Kimlik, Toplum" kısmında okunan her romanın ait olduğu millet hakkında bilgiler sunduğu; ancak bu bilgilerin gerçekleri tam yansıtmadığı vurgulanır. Edebî eserin gerçekleri tam olarak yansıtmasa da sosyal hayat hakkında çok önemli veriler sunduğu açıklanır.

Kemal Karpat, 1942 yılında Türkiye'ye geldiğinde Robindranath Tagore dâhil dünya klasiklerinin büyük bir kısmını okumuştur. Okuduğu kitaplara ve edindiği bilgilere dayanarak "Edebiyat Rüyasından Sosyal Gerçeklere" kısmında edebiyatın sosyal yapı ile çok yakın ilgisi olduğunu belirtir. Özellikle 19. yüzyıl ve sonrasında sosyal ve siyasal incelemelere kaynak ola-

bilecek çok sayıda eser yayımlanmıştır. Bu eserlerin incelenmesi önerilir.

"Millet ve Roman İlişkisine Dair" başlığı altında millileşme konusunun hangi evrelerden geçerek olgunlaştığı üzerinde durulur. Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazarlar millet olma bilincini eserlerine yansıtırlar daha sonraki dönemde sosyal ve ekonomik konular edebiyat yoluyla ön plana çıkarılmıştır. Karpat, millî edebiyatın ve romanın oluşması için memleketin keşfedilmesi gerektiğini önemle vurgular. Memleketin keşfedilmesi sözü bize Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir* adlı eserinde türküler hakkında söylediği sözü hatırlatır. Tanpınar, Anadolu'nun romanını yazmak isteyenlerin mutlaka türkülerden başlaması gerektiğini söylemiş ve millî olanın önemine dikkat çekmiştir.

Önsözün alt başlıklarından biri de "Edebiyat Memleketi Keşfediyor" şeklindedir. Bu başlık altında Cumhuriyet'in ilk yıllarında memleket edebiyatının vücuda getirilmesinde hangi yazarların etkili olduğu üzerinde durulur. Önsözün son kısmında sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda Türkiye'de bir orta sınıf olduğu ve edebiyata da bunun yansıdığı belirtilir.

Uzun bir önsözden sonra kitabın ilk makalesini "Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular" başlıklı yazı oluşturur. Bu yazı 1959 tarihinde Harvard Üniversitesi'nde konferans olarak sunulmuştur. İlk kez 1962, ikinci kez 1971 yılında Varlık Yayınları tarafından ülkemizde yayımlanmıştır.

Kemal Karpat makalenin amacından bahseder ve asıl amacının "edebiyatın toplum içindeki fonksiyonunu belirtmek" olduğunu söyler. Edebiyatın toplum içerisinde geliştiğini belirterek onu "toplumun bugününü anlatan ve yarınını hazırlayan bir kuvvet" olarak görür. Edebiyatın sosyal an-

lamda işlevini anlamak için edebiyat sosyolojisinin önemine vurgu yapar.

Bu bölümde, edebiyatın olaylara farklı pencerelerden bakmak için değerli olduğu üzerinde önemle durulur.

Karpat, mevcut edebiyat eğitimine teklifler de getirir ve bunun insanı düşündürmekten uzak tuttuğunu belirtir. Hiçbir eğitim alanının insan kafasını ve ruhunu geliştirmekte edebiyat kadar etkili olamayacağına dikkat çeker. Makalenin ilk bölümünde Tanzimat'tan 1960'lara kadar olan süreçte meydana gelmiş sosyal olaylar ve bunların edebiyata yansımaları incelenmiştir. Türk edebiyatının devlet siyasetinden yararlanarak gelişme gösterdiği de vurgulanır. Özellikle Batı kültürüne açılan yolda devlet, edebiyatçılarına ön ayak olmuştur

Kemal Karpat ikinci bölümde Fakir Baykurt'un "Hasret" adlı hikâyesinden bir örnek verir. Yoksulluk ve kaderciliğin insanı her şeye karşı ilgisiz hâle getirdiğini; ancak buna karşı yazarların eserlerinde çağdaş kavramlara karşı hareketli olmasını istediğini söyler. "Hasret" adlı hikâyeden yaptığı alıntı şu şekildedir: "Hepimiz ölüm gömüleceğiz... O kara topraktaki oyuntuya girmekten hiçbirimiz kurtulamayacağız. İşte orada her şey tersine olacak arkadaşlarım... Siz sadece bu dünyada sabredin. Ama şöyle gerçekten sabır. Orayı burayı kurcalamayın. Yarın orada fakirler zengin olacak, zenginler de fakir... Bu dünyadaki zengini siz öbür dünyada uşak tutacaksınız. Onlar size eşek gibi hizmet edecekler. Bundan başka huri kızlarından güzel karılarınız olacak. Tavus kuşunun tüyünden döşekleriniz..."

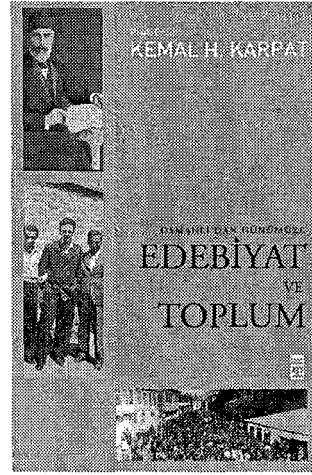
Karpat, bu tür hayallerin Anadolu insanını ilkel durumda tutamadığını, fikrî alanda da başarılarla ulaşıldığını, cahilliğin zamanla ortadan kaldırıldığını belirtir. Ayrıca edebî eserlere yan-

siyan eski - yeni çatışması, kasaba - köy hayatı ve sosyal hattaki değişimler üzerinde durur.

Kitapta yer alan diğer bir makalenin başlığı "Çağdaş Türk Edebiyatı"dır. Bu makale, ilk olarak 1962 yılında *Literary Review*'de yayımlanmıştır. Karpat makalesinde Türk edebiyatı ile ilgili önemli tespitlerde bulunur. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi ile çağdaş Türk edebiyatının tarihinin birbiriyle çok yakın ilişkisi olduğunu belirtir. "Cumhuriyet Türk kültürünü yeniden yoğurmaya giriştiğinde bireyi ve sosyal düşünceyi kendi kalıpları doğrultusunda şekillendirmenin temel amacı olarak edebiyatı seçtiği"ni dile getirir. İnsanların hayatları, alışkanlıkları, düşünce ve konuşma tarzları çok hızlı ve köklü bir şekilde değişmiş, bu da edebiyata yansımıştır. Sosyal konuların edebiyata girişi modern romanın gelişimine de büyük katkı sağlamıştır. Bu makalesinde Karpat, çağdaş Türk edebiyatını anlatmış, şair, yazar ve eserlerden bahsederek bir döneme ayna tutmaya çalışmıştır.

"Türk Sosyal Edebiyatı'nın Gelişimi" adlı yazı 1976 yılında Princeton Üniversitesi'nde sempozyumda sunulmak üzere hazırlanmış. Karpat, bu yazısında Türk edebiyatının sosyal içeriğinin belirlenmesinde; sosyal çevre, edebî ifade biçimleri ve yazarın toplum içerisindeki rolü üzerinde durmuş, aynı zamanda 'Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın sosyal yönlerini anlatmıştır. Sosyal çevre ekseninde önce yazarın çevreyi değerlendiren eserine yansırken onun geçmiş deneyimleri, sosyal statüsü, ideoloji ve benzeri etkenlerin etkili olabileceğini belirtilmiştir. Burada ifade biçimlerine de değinilmektedir.

"Sosyal Ortam ve Edebiyat: Ömer Seyfettin'in (1884-1920) Edebî Eserlerinde Jön Türk Döneminin (1908-

1918) Yansıması" başlıklı makale 1989 yılında *New Jersey*'de yayımlanmıştır. Bu, bir edebî eserin sosyolojik açıdan nasıl incelendiğine dair somut bir örnektir. Kitabın başından beri toplum ve edebiyat arasında sıkı bir münasebet bulunduğu belirtilmiş, söylemiş. "Sosyal Ortam ve Edebiyat" başlığı altında da Karpat bu ilişkiyi belirterek Ömer Seyfettin'in aile kökenleri, edebiyatçı kimliği, milliyetçilik düşüncesinin gelişimi -eserlerinden hareketle- üzerinde durmuştur. Yazar - eser ilişkisine örnek olarak Ömer Seyfettin'in geçim kaynağının yazarlık olduğuna, maddî sıkıntıdan ötürü bazı hikâyelerini aceleyle yazmak zorunda kaldığına dikkat çeker. Ömer Seyfettin'in milliyetçilik anlayışındaki değişimleri, bu değişime sebep olan unsurları ve bu durumun eserlerine nasıl yansıdığını Karpat burada belirtir. Bu makalenin dipnotları da kanaatimizce çok önemlidir. Çünkü Ömer Seyfettin'in hayatı ve döneminin sosyal olayları hakkında ulaşılabilecek kaynaklar burada yer almaktadır.

Kemal Karpat'ın "Ahmet Midhat, Çehov ve Orta Sınıf Edebiyatı" baş-

lıkları yazısı 2007'de *Taraf* gazetesinde yayımlanmış bir çalışmadır. Karpat, bir gün Ahmet Midhat'ın Beykoz'daki konağını ziyaret ettiğinde onun Çehov ile karşılaştırılması gerektiğini düşünmüştür. İkisi arasında birçok benzerlik olmasına rağmen Çehov'un dünyaca tanınmış bir yazar olduğunu; ancak Ahmet Midhat Efendi'nin ülkemizde bile yeterince tanınmadığını dile getirir. Yazısında Ahmet Midhat'ın eserlerinin okunmamasını ya da eserlerinin geri planda kalmasını, temel kimliği nedeniyle ahlakına, toplumu ve devleti ön plana çıkarmasına bir de diline bağlamıştır.

Kitapta yer alan bir yazı da "Ulus Arayışı İçinde Bir Dil: Ulus-Devlette Türkçe" başlığını taşıyor. Bu, 1984 yılında *Emergence of National Languages* adlı bir kitapta yayımlanmıştır. Kendisinin de giriş bölümünde başlığının titizlikle seçilmediğini belirttiği bu yazı Türkçenin tarihsel gelişimini şekillendiren kültürel ve siyasal güçlerin analizine dayanır.

Makale "Giriş", "Dilsel Ayrımlar ve Tarihsel Arka Plan", "İslâmiyet'in

Kabulünden Sonra Türkçenin Kaderi", "Osmanlı Türkçesi", "Cumhuriyet Döneminde Dil Sorunu ve Sonuç" bölümlerinden oluşmaktadır.

Okuyucusuna her anlamda bilgiler sunan ve onu düşündürmeye yönlendiren bu eser, bilim dallarının birbirinden bağımsız olamayacağını en güzel örneklerinden biridir. Bu açıdan edebiyatın sosyolojik açıdan incelenmesinde ulaşılabilecek veriler dikkate değerdir.

Tarihçi kimliğiyle tanıdığımız Kemal Karpat'ın titiz bir çalışması olan *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum* adlı eseri tarihe, edebiyata, toplumsal ve kültürel değişimlere ışık tutmaktadır. Titiz bir çalışma ve birikim sonucu ortaya çıkmış olan eserin, hem okuyuculara hem de araştırmacılara çok faydalı olacağı aşîkârdır. Çünkü eser, Türkiye'de edebiyat ve toplum üzerine çok önemli bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Sabahattin Gültekin **

** Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.